

♦♦♦ BEKE MARGIT

Madarász István kassai megyéspüspök (1884–1948)*

TANULMÁNYAI ÉS ELŐMENETELE PÜSPÖKI KINEVEZÉSÉIG

Nagyszombatban született 1884. július 10-én. Szülővárosában tanult és érettségizett.¹ A tehetséges tanuló a papi hivatás iránt érzett vonzalmat, és az Esztergomi Főegyházmegye növendékei közé kérte felvételét. Teológiai tanulmányokra a bécsi egyetemre küldték, és a Collegium Pázmáneum növendékeként felöltötte a seminaristák kék színű reverendáját. Így végezte el az egyetemet 1901 és 1905 között, amikor még Maszárovits néven szerepelt (1907-ig), ezért neveztek szlovák származásúnak. A Bécsben töltött évek alatt a Pázmáneumban társai voltak többek között Hász István későbbi tábori püspök és Buzalka Mihály, akit később szintén püspökké szenteltek.

Mivel teológiai tanulmányai befejeztével a kánoni kort nem érte el, 1905-ben hitoktatóként kezdett dolgozni Budapesten. 1907. január 3-án szentelték pappá,

* A tanulmány a 2010. október 29-én Sátoraljaújhelyen a főplébánia-templom felszentelésének 150. és bővítésének 100. évfordulója alkalmából rendezett tudományos konferencián elhangzott előadás átdolgozott formája.

¹ BEKE Margit, *Az Esztergomi (Esztergom-Budapesti) Főegyházmegye papsága 1892–2006* (Budapest 2008) 446–447. További irodalom Madarász Istvánról: GULYÁS Pál, *Magyar írók élete és munkái XVIII* (Budapest 1999) 272. c., uő, *Magyar írói alnévlexikon* (Budapest 1956) 301; VICZIÁN János (szerk.), *Katolikus sajtó Magyarországon 1990-ig* (Budapest 1995) 178; TAKÁCS Emma, *Madarász István*, in *Magyar Katolikus Lexikon VIII* (Budapest 2003; továbbiakban: MKL) 227–228, arckép is; *Schematismus venerabilis cleri archidioecesis Strigoniensis 1917*, 352–353; *Schematismus venerabilis cleri archidioecesis Strigoniensis 1928*, 146; *Schematismus venerabilis cleri dioeceseos Cassoviensis 1944*, 91; *Schematismus venerabilis cleri Agriensis 1975*, 163; *Circulares litterae archidioecesis Strigoniensis 1905* (továbbiakban: *Circ.*) 194; *Circ. 1907*, 61; *Circ. 1909*; 150; *Circ. 1915*, 108, 166, 184; *Circ. 1920*, 24; *Circ. 1926*, 11, 34; *Circ. 1928*, 42; *Circ. 1932*, 32; *Circ. 1933*, 50; *Circ. 1939*, 54; *Országgyűlési almanach 1939*, 412, arckép is; *Keresztény magyar közéleti almanach II* (szerk. Hortobágyi Jenő; Budapest 1940) 642; *Egyházi Közlöny* (1913) 16, arckép is; *Nemzeti Újság* (1935) április 22.; *Pesti Hírlap* (1939) július 22.; *Világ* (1948) augusztus 11.; FAZEKAS István, *A bécsi Pázmáneum magyarországi hallgatói 1623–1918* (Magyarországi Diákok Egyetemjárása az Újkorban 8) (Budapest 2003) 3758. sz.

meghagyva hitoktatói tevékenységében. 1909-ben lett káplán Budapest–Tabánban, és ugyanettől az évtől a IV. kerületi felső leányiskolában és gimnáziumban hittanári és hitszónoki feladatot látott el.

Csernoch János hercegprímás (1912–1927) 1915-ben Esztergomba rendelte központi aulai szolgálatra levéltárosnak és szertartónak. A szokásos ranglétrán 1920-ban lépett előre titkárként. Csernoch bíboros bizonyára érdemeire való tekintettel terjesztette fel a Szentatyának pápai kamaráisi címre, amit meg is kapott. 1926-ban elnyerte a zámi apáti címet is. Még ebben az évben a prímás kinevezte a budapesti bazilika plébánosának.

Az újabb előrelépés már az új hercegprímás, Serédi Jusztinián (1927–1945) idejében történt. 1928. szeptember 12-én kezdte meg szolgálatát a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium I. Ügyosztályán mint miniszteri tanácsos. Ennek történetét éppen Beresztóczy Miklós írta meg, aki Madarász utódja lett.² Ez az ügyosztály, amelynek az élén katolikus papok álltak, 1867 óta intézte a katolikusokra vonatkozó ügyeket. Madarász Istvánt 1935-ben léptették elő miniszteri osztályfőnökké. Ezt a tisztséget, mely a helyettes államtitkári pozíciónak felelt meg, 1939-ig, püspöki kinevezéséig töltötte be.³ 1936-ban a manilai Eucharisztikus Kongresszuson a magyar zarándokok vezetőjeként vett részt. A minisztériumban töltött évekről Beresztóczy Miklós igen elismerően szól. Madarász egységes tisztviselői közszellem kialakításán fáradozott a minisztériumi tisztviselők körében, és sikerült igazi kollegiális viszonyt kialakítania. Baráti összejöveteleket szervezett, ami kellemes együttlét mellett biztosította azt is, hogy súlyos kérdésekről fesztelenül tudjanak beszélni. 1928-tól minisztere volt Klebelsberg Kuno, Ernszt Sándor, Karafiáth Jenő, Hóman Bálint, Teleki Pál, majd újra Hóman Bálint.⁴ Beresztóczy fontos tevékenységei közé sorolja a vallásügyi jogszabályok összegyűjtését. Ennek egyik eredménye önálló kötetének megjelenése *Vallásváltoztatás magyar közjogi szempontból* címen.⁵ A vallásügyi törvények mellett folytatta elődje munkáját a rendeletek és határozatok gyűjtésével.

A társadalmat és elsősorban a nagyjavadalmasokat, köztük az egyháziakat erősen érintette az 1936-os földreform. (1936: XXVII. tc. Ez előírja, hogy 25 év alatt 400 ezer holdat telepítenek be, a juttatottak a földet megveszik, és a vételár 30 %-át előre fizetik.) Ennek tárgyalásakor Madarász mindig szem előtt

² BERESZTÓCZY Miklós, *A Magyar Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium katolikus (I.) ügyosztályának története 1867–1947* (Budapest 1947) 90.

³ BALOGH Margit – GERGELY Jenő, *Egyházak az újkori Magyarországon 1790–1992. Kronológia* (Historia Könyvtár. Kronológiák, adattárak 1) (Budapest 1993) 198.

tartotta a szegényeket, és különösen a többgyermekes családokat szándékozott előnyhöz juttatni. Arra azonban vigyázott, hogy az egyház intézményeinek fenntarthatósága ne sérüljön a földreform következtében.

Az iskolaügy vonalán is mindig a katolikus elveket igyekezett érvényre juttatni, amit később püspöksége alatt is folytatott.

A Habsburg-ház trónfosztása után súlyos kérdésként merült fel a főkegyúri jog gyakorlása. Az ő idejében szentesítette az országgyűlés az 1937: XIX. törvénycikket, amelynek 6. §-a kimondta, hogy a kormányzó a főkegyúri jogot nem gyakorolja. Ezekben az ügyekben a Szentszékkal folytatott tárgyalásokat. Neki köszönhető a katolikus egyházközségi szervezetet jogi alapokkal való alátámasztása. Ő folytatott tárgyalásokat a törvényhatóságok kegyúri jogaival kapcsolatban, így az 1930: XVII. és az 1934: XII. tc. megalkotásánál is. Ebben deklarálták, hogy a kegyúri jog a polgármesterhez tartozik, kivéve a bemutatási jogot, amit egy 6 évre választott kegyúri bizottság gyakorol.

Madarász Istvánnak köszönhető az a belügyminisztériumi rendelet 1933-ban, amely elrendelte, hogy templomi körmenet és egyházi ünnepélyek közepében az istentisztelet idejére bezárják a kocsmákat.

A lelkészek számára fontos eredménynek számított az, hogy az Országos Társadalombiztosítási Alap ellátási körébe kerültek.

Beresztóczy szerint „régészeti gyönyörűség” az esztergomi és székesfehérvári ásatások eredménye, amelyekhez Madarász államsegélyt tudott biztosítani.⁶

Az 1938-as kettős Szentév, Szent István halálának 1900. évfordulója és a Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus előkészítésében az Actio Catholicával karöltve – hivatalból – közreműködött, mégpedig igen áldásosan.⁷ A kongresszus nagy sikert könyvelt el. Ezzel kapcsolatban Madarásznak sikerült elérni Szent István emlékének törvénybeiktatását (1938: XXXIII. tc.).

Még püspöki kinevezése előtt, a kultuszminisztérium osztályvezetőjeként érintette őt két törvény megalkotása. A tengelyhatalmak által a magyar államtesthez visszacsatolt felvidéki részek ügyében 1938. november 13-án kihirdetett 1938: XXXIV. törvény kimondja, hogy a felvidéki területeket egyesítik az országgal. Az 1939. június 23-án kihirdetett 1939: VI. törvény leszögezi a Kárpátalja egyes részeinek visszakerülését. Az ezekkel kapcsolatos kérdések egyházzogi és költségvetési feldolgozását Madarász végezte el.⁸

⁴ BERESZTÓCZY 90.

⁵ Budapest 1938.

⁶ BERESZTÓCZY 94.

⁷ Uo. 91.

⁸ Uo. 91.

PÜSPÖKSÉGÉNEK KÖRÜLMÉNYEI

Madarászt jó kvalitású püspöki személynek tartotta Serédi Jusztinián, hiszen már 1933-ban Fetszer Antal győri püspök halála után őt is jelölte, de ekkor Breyer Istvánt nevezték ki.⁹ Majd Rott Nándor 1939. március 3-án bekövetkezett halála után a veszprémi püspökség élére jelölte Madarászt, de Tóth Tihamér nyerte el e püspökséget.¹⁰ Végül XII. Pius 1939. július 19-én kassai megyéspüspökké nevezte ki, és egyidejűleg a magyar részi Szatmári Egyházmegye apostoli adminisztrátorává. Ez utóbbi feladatot 1941-ig látta el. Később, 1942-ben a herceprimás alkalmasnak találta őt Zichy Gyula érsek halála után a kalocsai érseki szék betöltésére, de ekkor Grösz József nyerte el az érsekséget.

Serédi Jusztinián szentelte püspökké 1939. augusztus 24-én a budapesti Szent István-bazilikában, ahol éveken át plébános volt. Kassai székfoglalása 1939. szeptember 16-án történt. Szép püspöki címerében a Magvető Krisztus alakja látható, aki a szántóföldön éppen vet, mögötte hármás halmon koronából kinövő kettős kereszt, valamint székesegyházának, a kassai dómnak képe. Jelmondata: *CREDO AMO AMO AGO*.¹¹ Kassai püspöksége az igen mozgalmas politikai és háborús viszonyok következtében nem mondható zavartalannak. Ismeretes, hogy 1920-ban a trianoni békediktátum után Kassa a Felvidékkel együtt Magyarországtól elkerült. Az 1938. november 2-i első bécsi döntés következtében a Felvidék déli része visszakerült Magyarországhoz (köztük Kassa, Ungvár, Munkács).

A Kassai Egyházmegye majdnem teljes egészében visszakerült, a székvárossal együtt. A *Dioecesium fines* kezdetű bullával a Szentszék az addigi magyar részi Kassai és Rozsnyói Apostoli Adminisztratúrákat megszüntette, és beosztotta az illetékes püspökök joghatósága alá 1939. október 5-étől.¹² A rövid életű Kassai-Rozsnyói Apostoli Adminisztratúra, amelyet addig Serédi Jusztinián kormányzott, ezzel megszűnt.¹³ A Szlovákiában maradt 96 plébániából álló Kassai Egyházmegye területéből a Szentszék apostoli adminisztratúrát szervezett Eperjes székhellyel, és Čársky Józsefet nevezte ki apostoli adminisztrátornak.¹⁴ Az egyházmegye 94 plébániája a székhellyel együtt került vissza Magyarországhoz, de szerencsésükre a püspökség teljes vagyona is idekerült.

⁹ SALACZ Gábor, *A főkegyúri jog és a püspökök kinevezése a két világháború között* (Dissertationes hungaricae ex Historia Ecclesiae XVI) (Budapest 2002) 162.

¹⁰ SALACZ 164.

¹¹ PL Serédi Jusztinián, Magánlevéltár S 11. Kassai út, Madarász István levele. Magyarul: hiszek, szeretek, tesztek.

¹² *A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei I–III* (Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae XII–XIV) (sajtó alá rendezte, szerkesztette, bevezető tanulmányt írta: Beke Margit; München-Budapest-Köln 1992–1996; továbbiakban: MKPK jkv.) II, 217, 1. b. pont.

A kassai püspök egyúttal apostoli adminisztrátora lett a két szatmári apostoli adminisztratúrának, az ungvári és mérki helynökségeknek is, amelyeket vikáriusai útján kormányzott, és a püspökség vagyonából dotált.¹⁵

Kassán a református Szabó Lajos tiszteletes személyesen ismerte a püspököt, és Kassa „felszabadulásának” évfordulóján a hadtestparancsnokság palotájában egy ünnepélyes fogadáson találkozott vele.¹⁶ Ekkor szóba hozta, hogy szeretne a Szentföldre ellátogatni. A püspök, aki járt a Szentföldön óva intette attól, hogy zarándokcsoporttal menjen, mert akkor csak azt láthatja, amit nekik megjelöltek. Innen tudjuk, hogy Egyiptomban is járt a püspök, és zarándoklátáról ilyen rossz véleménye volt.

A második bécsi döntés következtében 1940. augusztus 30-án, Észak-Erdély egy része (Székelyföld, Nagyvárad, Kolozsvár, Szatmár) is visszakerült Magyarországhoz, benne a teljes Szatmári Egyházmegye, így a szatmári helynökségek is visszakerültek az eredeti püspökségükhöz. Visszakerült a Váradi Egyházmegye is, 9 plébánia kivételével. A két egyházmegyét még 1930. június 5-én a Szent-szék a *Solemni conventione* kezdetű pápai brevével *aeque-principaliter* egyesítette Szatmár-Nagyvárad Egyházmegye néven, Szatmár székhellyel.¹⁷ 1941. június 28-án a Szentszék kettéválasztotta, de mindkét püspökség apostoli kormányzója Márton Áron gyulafehérvári püspök lett. A Szatmári Egyházmegyét Pakocs Károly kormányzására, a Nagyváradit Schriffert Béla kanonokra bízta.¹⁸

Madarász püspök új tisztségeket kapott a püspöki karban. Az 1940. október 16-i konferencián a Magyar Katolikus Vallás- és Tanulmányi Alapokat Ellenőrző Bizottság tagjává választották. Emellett a Katolikus Tanügyi Tanácsnak és a Katolikus Iskolák Felügyelőségének is elnöke lett.¹⁹ A püspökkari jegyzőkönyvekben nyomon követhető az iskolák érdekében kifejtett lelkes és alapos tevékenysége. Ez kiterjedt a Tanács szabályzatának megalkotására, iskolai tankönyvek átdolgozására, katolikus háztartási gazdasági tanfolyam és továbbképző tanfolyamok szervezésére.

Fontosnak tartotta egyházmegyéjében a vallásos lelkület ápolását. 1941. november 18-ától Serédi hercegprímás látogatást tett Kassán, Nyíregyházán és

¹³ Kissé részletesebben foglalkozik vele: BEKE Margit, *Boldog Meszlényi Zoltán Lajos püspök élete és halála* (Budapest 2009) 107–120; Soós Imre, *A kassai, rozsnói és szatmári egyházmegyéek magyarországi területei*, in *Magyar Katolikus Almanach 1984* (szerk. Turányi László; Budapest 1984) 768–769.

¹⁴ SALACZ 169–170.

¹⁵ Az 1940. március 13-i ülésen rendelkeztek így. MKPK jkv. II, 238, 11.b. pont.

¹⁶ SZABÓ Lajos, *Utolsó szalmaszál*, (METEM–Kazinczy Ferenc Társaság, Budapest 2000) 122. Ezúton mondok hálás köszönetet Czilli Máté úrnak, aki volt szíves felhívni figyelmemet erre a könyvre.

¹⁷ SALACZ 172.

¹⁸ SALACZ 173.

¹⁹ MKPK jkv. II, 148–249, 261.

Jászón. A Prímási Levéltárban megtalálható ezeknek a napoknak a programja, valamint néhány levél és fénykép. Erre az útra elkísérte a főpásztort Boldog Meszlényi Zoltán is. Vasúton utaztak, első állomáshelyük Szikszó volt, ahol Schell Péter Abauj-Torna vármegye és Kassa város főispánja és Pfeiffer Miklós kassai kanonok fogadta őket. Kassára érkezésükkor a leventezenekar játszott, és díszszázad fogadta az érkező primást. Itt megjelent Madarász István püspök, vitéz Lakatos Géza altábornagy, hadtestparancsnok. A megyéspüspök üdvözölte Serédi hercegprímást, aki az üdvözlésekre így válaszolt: „Örömmel és nagy szeretettel siettem ebbe az ősi városba, hogy egyfelől az apostoli utódot, a Ti szeretett megyéspüspökötököt, másfelől pedig a magyar hazának ezt az ősi, szabad királyi városát meglátogathassam.”²⁰ Emlékeztetett arra, amikor a Kassa-Rozsnyói Apostoli Adminisztrátúra élén állt, sohasem gondolt rá, hogy területét az érsekséghez csatolja, mert bízott abban, hogy a Kassai Egyházmegye feltámad. Boldog volt, megtapasztalva a ragaszkodást és szeretetet, ami részükről áradt. A pályaudvarról a Széchenyi-ligeten át fellobogózott házak között és zászlódíszbe öltözött útvonalon nyitott négyes fogatú hintóban a lakosság sorfala között vonultak a püspöki palotába. A dóm előtt elhaladva megszólaltak a harangok. A kassai székeskáptalan megjelent a primás üdvözlésére, majd ebéd következett. Michalik Sándor múzeumigazgató kalauzolta a magas rangú vendégeket a kassai dómban. Itt Serédi megkoszorúzta Rákóczi fejedelem sírját, a koszorún kék-fehér szalagok voltak. Majd a szemináriumba látogattak el, ahol 47 seminarista tartózkodott, köztük 11 szatmári egyházmegyes. Másnap, november 19-én, szerdán, Szent Erzsébet ünnepén pontifikális nagymisést tartott a bíboros a Szent Erzsébet titulusú dómban, Madarász püspök és Meszlényi Zoltán segédpüspök részvételével.²¹ A díszebéd után megtekintette az oltáregylet kiállítását, amelyet a legényegylet helyiségében rendeztek. A jászói premontrei rend meglátogatására elkísérte Serédit Madarász püspök is. Majd megtekintették a kassai templomokat, gimnáziumokat. Nyíregyházára is együtt látogattak el, s természetesen a máriapócsi kegyhelyen is lerótták tiszteletüket.²² Fennmaradt a levéltárban a jászóvári ebéd menüje is: erőleves, jászói pisztráng, vadsertés jászói módon, töltött fehérsült mártással, juhtúrós galuska, sült csirke salátával, torták, gyümölcs, sajtok, feketekávé. Az italok

²⁰ *Nemzeti Újság* (1941) november 19.

²¹ *Nemzeti Újság* (1941) november 20.

²² PL Serédi Magánlevéltár S I. 11. Kassai út.

²³ PL Serédi Magánlevéltár S I. 11. Kassai út. Madarász István 1941. nov. 30-án kelt levele.

²⁴ A Kassai Központi Oltáregylet rendezésében, Kassán, a Kat. Legényegylet nagytermében, 1941. évi november hó 16-tól 20-ig, d.e. 10-1-ig, d.u. 3-7-ig megnyitott egyházművészeti kiállítás anyagának jegyzéke. Összeáll.: Arányi Róbert. Kassa 1941. PL Serédi Juszinián. Magánlevéltár. S. I. 11. Kassai út.

közt: pataki ürmös, helmeci asztali, tokaji szamorodni, tokaji aszú és Törley reservé szerepelt. A látogatást Madarász püspök e sorokkal köszönte meg: „A még nem teljesen kialakult és vajúdó, sok ellentéttel tarkított városban nagyon nagy fontossággal bír. Sok küzdelmen, nehézségen, csalódáson és félreértésen mentem keresztül, de hála az Úr kegyelmével sikerült ezeket legyőzőm. A másik eredmény: a hívők és az egész város megvigasztalása, felemelése és lelkesítése volt...ez élmény volt, ezt nem felejtjük el soha.”²³ Az is fennmaradt Arányi Róbert igazgató összeállításában, hogy milyen tárgyakat állítottak ki a legényegylet nagytermében. A kiállítás rendezésében és megnyitásban közreműködött Madarász püspök. A kiállításon látható volt egy eredeti orosz, fából faragott, ülő Krisztus-szobor, vitéz Szombathelyi Ferenc honvédvezérkari főnök ajándéka. Emellett számos középkori miseruha, köztük kínai apácamunka, amelyet Fischer-Colbrie Ágoston püspök részére készítettek. A kiállítási tárgyak között különösen érdekes két hordócska. Az egyiket Fábri István püspök szentjobbi apáttá avatásakor ajándékozta avató püspökének, a másik – Arányi Róbert szerint – Bubics Zsigmond püspök ajándéka volt felszentelő püspökének.²⁴ Valószínűleg inkább Fábry Ignácról, Sátoraljaújhely szülöttjéről lehet szó, akit 1852. november 30-án szenteltek kassai megyéspüspökké a kassai dómban.²⁵ Bubics Zsigmond pedig 1893. május 12-től felszentelt kassai megyéspüspökként tevékenykedett az egyházmegyében.²⁶

Nagyvárad visszatérte után a püspök 1942. május 3-tól 10-ig tartó Szent László-ünnepséget rendezett, ahová az Actio Catholica zarándoklatot vezetett. Május 3-án Serédi Jusztinián odakísérte a Szent Jobbot, hogy tiszteletüket teshessék a szent ereklye előtt.²⁷

Egy kassai eset kapcsán a püspöki kar tanácskozásán Madarász István felvetette az ősmagyar keresztnevek mozgalmának ügyét. Egy keresztényellenes egyesület hitelrontó köriratot küldött Kassán, és ősmagyar neveket ajánlott.²⁸ A püspöki kar az 1917-es CIC 761. kánonjára hivatkozik, hogy azt az utasítást kell követni. Serédi Jusztinián szerint, ha a pogány neveket keresztény névvel azonosítják, ezt a törekvést nem kell beszüntetni.

Madarász István püspöksége idején bokros teendői között is jó kapcsolatot ápol a pazmanitákkal. A pazmaniták pedig szeretettel köszöntötték az új

²³ Fábry Ignác (Sátoraljaújhely, 1792. július 28. – Kassa, 1867. június 24.) kassai megyéspüspök. Sokat áldozott iskolákra, jótékony célokra és renováltatta a kassai dómot. Vö. VICZIÁN János, *Fábry Ignác*, in MKL III, 466.

²⁴ Bubics Zsigmond (Ozora, 1821. március 11. – Baden, 1907. május 22.) 1893-tól kassai megyéspüspök. Ő maga is festett. Képgyűjteményét a kassai múzeum őrzi. Vö. VICZIÁN János, *Bubics Zsigmond*, in MKL II, 56–57.

²⁷ 1942. március 11-i ülés: MKPK jkv. II, 320, 4. pont.

²⁸ 1943. március 17-i ülés: MKPK jkv. II, 368, 18. pont.

apostolutódokat: *Vos estis lux mundi* címmel köszöntötték a két újonnan kinevezett püspököt, Czapik Gyulát veszprémi püspökként és Madarász Istvánt kassai püspökként.²⁹ Magyary Gyula tollából idézem: „A kassai dóm tiszteletreméltó, öreg harangjai új főpásztor fogadására kondultak meg. Nincs az a volt pazmanita a határokon innen s a határokon túl, aki ne ismerné e két nevet, melyeknek viselői tollal és az ékesszólás fegyvereivel hirdették a magyar katolicizmusnak a diadalma világnézetét... Az Alma Mater Pazmaniana az édesanya boldogságával örvend két jeles fia püspöki trónusba való emelésének.”³⁰ Még a portréját is közlik a kassai püspöknek. A püspök is szívesen találkozik társaival, így az évente szokásos pazmanita találkozón 1940. október 6-án már püspökként jelent meg a 60 pazmanita körében a Kárpátia különtermében.³¹ 1941. október 4-én szintén a Kárpátiában találkoztak 41-en.³² Hamvas Endre szerint a családias légkörben történt találkozó annak köszönhető, hogy Pázmány szándéka szerint ugyanabban a szellemben nevelődtek, és a közös múlt, a közös tradíció miatt szent testvéri érzést táplálnak egymás iránt. Külön örömmel üdvözölték a sorakból kikerült új püspököket, köztük Madarász Istvánt. Ő a pazmanita nevelés lényegéről beszélt, és három pontot jelölt meg, amely a pazmanita szellem és nevelés foglalata: 1. Buzdítás a tudományos munkára. 2. Az európai érintkezési formák szerinti nevelés. 3. A bajtársias szellem és a hazafiasság.

A kassai zsidó deportálások idején, 1944-ben egy küldöttség állt össze, amelyet Pfeiffer Mikós kassai nagyprépost vezetett, és a tagok között Tost Bar-na kassai plébános, Horthy Miklós jó embere, Vécsey báró kanonok, egy görög katolikus pap és Szabó Lajos kassai református tiszteletes volt. Madarász azért nem ment velük, mert félt az indulatosságától, nehogy többet ártson jelenlétével.³³ A rendőrtábornoknál tiltakozásuk nem járt sikerrel. Majd év vége felé a nyilasok a városban listát állítottak össze, hogy kiket fognak elhurcolni. Ezen szerepelt Madarász püspök is. November 11-én, szombaton Kassa felszabadulásának hatodik évfordulóján még istentiszteletet tartottak minden templomban. November 15-én, szerdán az összes keresztény felekezet papjai és néhány hivatal vezető embere Madarász püspökkel az élen követségbe ment Tanító Béla vezérőrnagy kassai hadtestparancsnokhoz. A püspök szólt arról, hogy a visszavonuló német és magyar csapatok esetleg robbantani szándékoznak Kassán. Aki itt robbant, az a magyar történelmet károsítja meg, hiszen itt a kövek is kiáltanak. Azzal érvelt, hogy e küldöttség tagjai éppúgy szeretik Kassát, mint egykor a Salamon előtt civódó nők közül az igazi anya a gyermekét. A hadtestparancsnok

²⁹ *Pazmanita Tudósító az 1938–1939. évről* XIII (1939) 1-2 (továbbiakban: *PT*).

³⁰ *PT az 1938–1939. évről* XIII (1939) 1.

³¹ *PT az 1940–1941. évről* XV (1941) 9.

³² *PT az 1941–1942. évről* XVI (1942) 11–12.

azt válaszolta, hogy mindent megtesz ennek érdekében, hiszen a városban nincsenek katonai objektumok. Kijelentette, hogy a nyilasok által összeszedett több száz tizenhat éves gyermeket mezőgazdasági célokra fogja kirendelni.³⁴

A németek, a nyilasok után orosz csapatok közeledtek Kassa felé december második felében. Madarász püspök még november 30-án körlevelet küldött papjainak, amiből idézek: „Arra a kérdésre, mit tegyenek a lelkipásztorok a legnagyobb veszély idején, a szent atya példájára hivatkozom, aki nem hagyta el a Vatikánt, s az ő utasítását idézem *Parochi administratores, capellani praesentibus et imminentibus tempestatibus in sua parochia cum fidelibus maneat!* Vagyis: Maradjatok rendületlenül őrhelyeiteken! Ne aggódjatok, ne hallgassatok és ne terjessztek rémhíreket, hanem hitelesen, buzgó munkában, Isten és Haza áldozatos szolgálatában vigasztalódjatok és vigasztaljatok Avilai szent Teréz tanácsával:

Ne aggódj semmiért,
Ne riasszon semmi.
Minden elmúlik,
Isten megmarad.
A türelem mindent elér,
Ha Isten velünk,
Megvan mindenünk,
Isten maga elég!”³⁵

Madarász István püspök további sorsába is erőteljesen avatkozott bele a történelem. 1945. február 27-én székvárosát kénytelen elhagyni a magyar papokkal együtt. Erről így emlékezik meg Szabó Lajos: „A római katolikus megyés püspököt, dr. Madarász Istvánt és Kassa város főplébánosát, Tost Barnabást úzték ki a városból. Madarászról gyűlölködve írták lapjaik, hogy szlovák származása ellenére is „magyaron” volt. Holott Madarász mindig megkülönböztetett szeretettel bánt a szlovákokkal, szlovák nyelvű istentiszteletet is engedélyezett nekik, és maga is többször prédikált nekik szlovákul. De mennie kellett mégis, mert „anyás” volt, vagyis 1938 novembere után jött Kassára. Tost Barnabás azonban ősi kassai család tagja, a kassai római katolikus egyház szolgálatában lett, hosszú évtizedek után, aggastyán. Az első szlovák uralom alatt egy ideig Kassa polgármesteri tisztét töltötte be, jól beszélt szlovákul, és a kassai szlovák katolikusoknak sokszor prédikált szlovák nyelven... Véltek, hogy Madarászt és Tostot csak politikai szerepük miatt távolították el. Ők mindketten

³³ SZABÓ 133.

³⁴ Uo. 148–149.

³⁵ Uo. 153–154.

tagjai voltak a magyar főrendiháznak. Azonban nem így történt.”³⁶ Másnap már folytatták a többi magyar kitelepítését.

Madarász Hejcére költözött, és ettől kezdve a magyar részi Kassai Egyházmegye székhelye e városka. Az 1774-ben Fellner Jakab építész által tervezett szép püspöki kastély kápolnája és kertje volt tanúja a püspök házi fogságának, ahol a száműzetés kenyerét ette. A körülményeket nem feledtették Fecz János szép szobrai sem. A püspökkari konferenciákon ritkán jelent meg. Távolmaradását „anyagi okokra”, „különlegesen nehéz közlekedési lehetőségeire”, „az orvos rendeletére” való hivatkozással indokolta.³⁷ Itt, Hejcén érte őt a hazahívó szó 1948. augusztus 8-án, életének 64., papságának 41., püspökségének 9. évében. Földi maradványát a sátoraljaújhelyi templom fogadta be. Sírja fölét Krasznay Lajos készítette a márványoltárt és a feszületet.³⁸

Halála után a püspöki kar elnöke, Mindszenty József hercegprímás 1948. augusztus 27-i értekezletükön emelkedetten és szép szavakkal emlékezett meg róla: „Itt hagyta küzdelmei terét, s miután papjainak és híveinek főpásztori tevékenységében és betegségében is épületes példát adott, elment az örökkévalóságba. A magyar sorsot kimagaslóan képviselte, amikor Hejcén hordozta azt a keresztet, amelyet mindannyian hordozunk.” Indítványozta, hogy emléket jegyzőkönyvben örökítse meg a püspöki kar. A megemlékezést a kar állva hallgatta végig, és az indítványt elfogadta.³⁹

Madarász István személyében igazi főpásztort veszített az egyház és a társadalom. Gyorsan változó időkben nyáját mindvégig szerette nemzeti különbség nélkül, és jelmondatához híven hitt, szeretett és cselekedett.⁴⁰

³⁶ Uo. 163.

³⁷ 1945. október 17.: MKPK jkv. III, 61, 35.a. pont; 1946. július 20.: MKPK jkv. III, 104, 1947. február 25-26.: MKPK jkv. III, 184, 27. p.; 1947. július 25.: MKPK jkv. III, 216.

³⁸ BOROS Anikó Rózsa, *Sátoraljaújhely. Római katolikus templom* (Sátoraljaújhely 2010) 23.

³⁹ 1948. augusztus 27.: MKPK jkv III, 397.

⁴⁰ Madarász István művei: 1. *Apologetika vagy a katolikus vallás alapigazságainak védelme* (írta Uhlyárik Jenő, átdolgozta Madarász István; Budapest 1907); 2. *A budapesti IV. kerületi községi leánygimnáziumban a Boldogságos Szűz és Alexandriai Szent Katalin pártfogása alatt működő Mária-kongregációnak 3. éves működése 1909–12* (Budapest 1912); 3. *Apologetika tanulmány* (Budapest 1912, hét kiadást ért meg 1929-ig); 4. *A fizikochemia vitalizmus fő képviselői* (Budapest 1912); 5. *A modern materializmus és a teisztikus világnézet. Gyakorlati tanítás a középiskola 8. osztályában* (Budapest 1912); 6. *Ostwald Vilmos energetikai monizmusa* (Klly. Religio; Budapest 1914); 7. *Impressziók egyiptomi és szentföldi utamról* (Nagyszombat 1915); 8. *Haeckel Ernő monizmusának rendszere* (Budapest 1915); 9. *Wernorn Miksa pszichomonizmusa. Székfoglaló* (Budapest 1919); 10. *Életproblémák* (Budapest 1924); 11. *Charles Dominic Plater SJ. Az angol katolikus mozgalom apostola* (írta C. C. Martinadle, ford. Madarász István; Budapest 1925); 12. *Életproblémák. Hitvédelmi előadások* (Budapest 1925–37); 13. *Optimizmus vagy pesszimizmus-e a kereszténység* (Klly. Egyházi Lapok; Budapest 1937); 14. *Vallás-változtatás magyar közjogi szempontból* (Budapest 1938); 15. *A hősiesség eszménye és a kereszténység* (Kassa 1942); 16. *Madarász István kassai megyéspüspök nagyböjti szózata* (Kassa 1944).